

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΥΡΣΕΛΑΣ

*βαμμένα κόκκινα
μαλλιά*

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΕΚΒΟΙΕΣ
ΠΛΑΤΑΚΗ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

[επιλογή]

ΘΕΑΤΡΟ

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟ ΦΟΡΤΙΟ, Κέδρος 1971
ΕΘΝΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ, 1973
ΕΦΗΜΕΡΕΥΟΜΕΝ, 1975
ΤΟ ΑΥΤΙ ΤΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, Κέδρος 1975
ΜΑΧΑΙΡΙ ΣΤΟ ΚΟΚΑΛΟ, Κέδρος 1988
ΟΙ ΦΙΛΟΙ, Κέδρος 1989
ΕΝΥΔΡΕΙΟ, Κέδρος 1989
Η ΚΥΡΙΑ ΔΕΝ ΠΕΝΘΕΙ, Κέδρος 1997
Ω, ΤΙ ΚΟΣΜΟΣ, ΜΠΑΜΠΑ! Κέδρος 1999
ΕΚΕΙΝΟΣ ΚΑΙ ΕΚΕΙΝΟΣ, Κέδρος 1999
ΑΡΣΕΝΙΚΗ ΠΟΡΝΗ, Ελληνικά Γράμματα 1999
ΗΜΙΤΕΛΗΣ ΣΥΝΟΥΣΙΑ, Κέδρος 2000

ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ – ΔΟΚΙΜΙΑ

ΒΑΜΜΕΝΑ ΚΟΚΚΙΝΑ ΜΑΛΛΙΑ, Κέδρος 1989,
Ελληνικά Γράμματα 2006, Εκδόσεις Πατάκη 2013
ΚΛΕΙΣΤΟΝ ΛΟΓΩ ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΑΣ, Κέδρος 1999,
Ελληνικά Γράμματα 2010
ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΕΠΙ ΧΑΡΤΟΥ – Ι, Εκδόσεις Καστανιώτη 2001
ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΜΟΥ ΧΡΟΝΙΑ, Εκδόσεις Καστανιώτη 2003
Ο ΠΟΘΟΣ ΚΑΙΕΙ ΤΑ ΣΩΘΙΚΑ, Κέδρος 2004
ΠΑΛΙΩΝΟΥΝ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ, Τόπος 2007
ΣΤΗΝ ΑΚΡΗ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ, Εκδόσεις Πατάκη 2011

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ ΕΡΓΑ

ΤΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ ΤΩΝ ΤΕΣΣΑΡΩΝ, Εκδόσεις Καστανιώτη 1998
ΝΑΝΙ, Τ' ΑΝΘΙ ΤΩΝ ΑΝΘΩ, Ίνδικτος 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Άρης Μαραγκόπουλος: Με τον τρόπο του Κώστα Μουρσελά 13

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Στο βάθος οι λύκοι

1. Ο μποναμάς	23
2. Η κιμωλία	50
3. Ο εκμαυλιστής	100
4. Το πορνείο	109
5. Εύθραυστα υλικά	167
6. Ο πρώτος γάμος του Λούη	201
7. Η μεταμόρφωση	260
8. Ο μυστικός δείπνος	287
9. Η φυγή	324

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

*Κρίμα, ήμαστε μια τόσο καλή
και τρυφερή εφεύρεση*

10. Οι βεγγέρες	359
11. Αχ, τι θλίψη κι αυτή!	390
12. Ο περίπατος	416
13. Οι ομπρελίτσες	446
14. Ο αποχαιρετισμός	453
15. Υπόλοιπα ζωής	465
16. Η απελπισία ταξιδεύει	494
17. Έτσι... Έτσι... Έτσι...	505
18. Η εκτέλεση	525
19. (Επίλογος) Κι ο ήλιος πάνω απ' το μπορντέλο	542
Αποσπάσματα από κριτικές που γράφτηκαν την εποχή της πρώτης έκδοσης	555

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

- Ο τίτλος του Πρώτου Βιβλίου είναι στίχος του Αντώνη Φωστιέρη.
- Ο τίτλος του Δεύτερου Βιβλίου είναι απόσπασμα του Ισραηλινού Αμικά, σε μετάφραση Βασίλη Καραβίτη.
- Οι τίτλοι του Επίλογου και του 16ου Κεφαλαίου είναι στίχοι του Ζακ Πρεβέρ.

Τα βασικά πρόσωπα του έργου

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ, ο λαϊκός της παρέας, αγάπησε τη Μάρθα
ΑΘΑΝΑΣΙΑ, μητριά του Λούη
ΑΘΗΝΑ, γυναίκα του Παναγιώταρου
ΑΛΕΚΑ, η πρώτη γυναίκα του Λούη
ΑΝΑΡΓΥΡΟΣ, εργολάβος, δεύτερος σύζυγος της Αλέκας
ΑΝΕΣΤΗΣ, θείος του αφηγητή
ΑΝΤΙΓΟΝΗ, αδελφή του Λούη
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ, ο σταλινικός της παρέας, καλό παιδί
ΑΡΓΥΡΗΣ, στέλεχος του ΚΚΕ, καιροσκόπος
ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΡΟΥΓΚΑΣ, αδελφός της Ευγενίας, φούρναρης
ΑΦΗΓΗΤΗΣ Ή ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ ΜΑΝΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, φίλος του Λούη
ΓΚΙΚΑΣ, σύζυγος της Μαρίτσας
ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, σαλτσοβιομήχανος, παντρεύτηκε τη Μαντόνα
ΕΛΕΝΗ Ή ΤΟΥΓΚΙ, γυναίκα του Μόσχου
ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΡΟΥΓΚΑ, παραλίγο γυναίκα του Λούη
ΕΥΣΤΑΘΙΑ, η θεοφοβούμενη θεία της Ιουλίας
ΗΛΕΚΤΡΑ, η παραδουλεύτρα της Μαρίτσας, η λεσβία
ΗΛΙΑΣ, αδελφός του πατέρα του Λούη
ΙΟΥΛΙΑ, γυναίκα του αφηγητή
ΚΑΡΜΕΝ Ή ΟΦΗΛΙΑ, κομμώτρια, ερωμένη του Λούη
ΚΡΙΤΣΙΝΗΣ, ταγματάρχης στο ΚΕΝ Κορίνθου
ΚΥΡ ΤΑΣΟΣ, ο καφετζής της γειτονιάς
ΚΥΡΑ-ΒΑΣΙΛΙΚΗ, μητέρα της Μάρθας, ερωτεύτηκε τον Ηλία, τον
θείο του Λούη
ΚΥΡΑ-ΠΑΤΡΑ, μητέρα του Λάζαρη
ΚΥΡΙΑ ΝΟΡΑ, ερωμένη του αφηγητή
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, γιος της Χαρούλας και του αφηγητή

ΛΑΖΑΡΗΣ, γιος εκτελεσθέντος
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, το ίδιο, γιος εκτελεσθέντος
ΛΙΤΣΑ, η δεύτερη γυναίκα του Λούη
ΛΟΥΗΣ Ή ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΕΤΣΙΝΑΣ
ΛΟΥΙΖΑ, κόρη του Λούη και της Αλέκας
ΜΑΡΘΑ, ο μεγάλος έρωτας του αφηγητή, ερωμένη του Αγησίλαου
και αργότερα γυναίκα του Λιακόπουλου
ΜΑΡΙΤΣΑ ΓΚΙΚΑ, μητέρα του Περικλή, η Σμυρνιά νυμφομανής
ΜΑΡΩ, γυναίκα του Περικλή, στη Θεσσαλονίκη
ΜΑΤΙΝΑ, αδελφή του αφηγητή
ΜΕΛΠΩ, γυναίκα του Ανέστη, η Σμυρνιά
ΜΕΝΕΛΑΟΣ, αδελφός του Γκίκα
ΜΟΣΧΟΣ, ο ετεροθαλής αδελφός του Λούη
ΜΠΑΚΑΛΗΣ, ο εραστής της Ουρανίας
ΜΠΕΡΤΑΝ, ο τρελός Ελληνογάλλος, ο κλόουν
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ, πατριός της Ιουλίας
ΝΟΡΑ, η ευκαιριακή ερωμένη του Μανολόπουλου
Ο ΑΔΕΛΦΟΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΥ, ο επονομαζόμενος κερατάς
Ο ΒΑΣΑΝΙΣΜΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ, τον ερωτεύτηκε η Μάρθα
ΟΛΓΑ, μητέρα αφηγητή
ΟΛΥΜΠΙΑ ΚΡΟΥΓΚΑ, γυναίκα του επονομαζόμενου κερατά
ΟΥΡΑΝΙΑ, ο πειρασμός της γειτονιάς
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΡΟΣ, μανάβης, εραστής της Αντιγόνης, αδελφής του Λούη
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΑΝΤΥΠΑΣ, πατέρας της Αλέκας, χρυσοχόος
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, διοικητής του ΣΤ' Αστυνομικού Τμήματος
ΠΑΤΕΡΑΣ ΑΦΗΓΗΤΗ
ΠΕΠΑΣ, ταβερνιάρης στα Εξαμίλια
ΠΕΡΙΚΛΗΣ, γιος της Μαρίτσας, πιθανός αιμομίκτης
ΠΕΡΣΕΦΟΝΗ ΔΕΡΤΙΛΗ, γυναίκα του Αργύρη κι ένας έρωτας του Λούη
ΠΕΤΡΟΣ ΡΕΤΣΙΝΑΣ, πατέρας του Λούη
ΠΟΛΥΞΕΝΗ, η όμορφη γυναίκα του Φώτη Δεμέναγα
ΣΙΤΙΣΤΗΣ, φίλος του Λούη στον στρατό
ΣΟΦΙΑ, τραγουδίστρια από τα Τρίκαλα

ΤΑΣΟΥΛΑ, την ήθελε ο αφηγητής. Αργότερα έγινε πόρνη
ΤΑΤΙΑΝΑ Ή ΜΑΝΤΟΝΑ, γυναίκα του Δρακόπουλου, αδελφή του
Αντωνιάδη

ΤΕΛΩΝΗΣ, παρατσούκλι του άντρα της Φανής

ΤΖΑΒΑΡΑΣ, στρατηγός, θείος του Λούη και του Μόσχου

ΦΑΝΗ, αδελφή της Λίτσας, κουνιάδα του Λούη

ΦΑΤΜΕ Ή ΣΟΦΗ, η Ολλανδέζα που έπαιρνε ναρκωτικά

ΦΩΤΗΣ ΔΕΜΕΝΑΓΑΣ, ταγματασφαλίτης, μούτρο

ΧΑΡΟΥΛΑ, γυναίκα του Πέπα και παροδικός έρωτας του Λούη και
του αφηγητή

ΧΑΤΖΑΡΑΣ, ο βιβλιοπώλης

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΑΝΤΥΠΙΑ, μητέρα της Αλέκας, πεθερά του Λούη

Με τον τρόπο του Κώστα Μουρσελά

ΤΟΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΕΤΣΙΝΑ, τον επονομαζόμενο Λούη, μία λέξη τον χαρακτηρίζει, ένα επίρρημα, το «σχεδόν». Σχεδόν κοντός, σχεδόν άσχημος, σχεδόν ωραίος, σχεδόν τεμπέλης, σχεδόν αγράμματος, σχεδόν άθεος. Τι εννοώ με το σχεδόν άθεος;

Πριν από δεκαπέντε χρόνια, η παραπάνω φράση, με την οποία ξεκινάνε τα Βαμμένα κόκκινα μαλλιά, διαβάστηκε από μερικές εκατοντάδες χιλιάδες Έλληνες. Πράγματι, το μυθιστόρημα του Κώστα Μουρσελά είναι ένα από τα πρώτα, αν όχι το πρώτο λογοτεχνικό βιβλίο στη μεταπολιτευτική μας ιστορία, που ξεπέρασε με εκπληκτική άνεση το «φράγμα» των 100.000 και στη συνέχεια των 200.000 πωληθέντων αντιτύπων, και μάλιστα σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Τι ήταν αυτό που επέτρεψε σ' αυτό το ογκώδες βιβλίο να αγαπηθεί από τόσο κόσμο; Θα μπορούσε κανείς να απαντήσει με μια εύκολη κουβέντα: «η ιστορία του». Αλλά ποια ιστορία; Αυτή του Λούη; Εκείνη του Μανολόπουλου, η άλλη της Αντιγόνης, της αδελφής του Λούη, ή εκείνη της ανικανοποίητης Μάρθας;

Στο μυθιστόρημα παρελαύνουν πάνω από πενήντα τόσοι χαρακτήρες, όλοι με σοβαρό μερίδιο σε μια πλοκή που τους παρασύρει στη δίνη της και παρασύρει μαζί και τον αναγνώστη.

Η ιστορία του βιβλίου ή, για να το πούμε πιο σωστά, οι ιστορίες του βιβλίου συγκροτούν ένα αντιπροσωπευτικότατο κομμά-

τι της νεότερης ελληνικής Ιστορίας. Η υπαινικτική, ατμοσφαιρική ανασυγκρότηση, ψηφίδα ψηφίδα, αυτής ακριβώς της *Ιστορίας* κάνει την αφήγηση του Μουρσελά συναρπαστική: οι σαράντα πενήντα ζωές, που ξετυλίγονται με αφηγηματική μαστοριά και μοναδική ζωντάνια, είναι χαρακτηριστικοί εκπρόσωποι των χιλιάδων Ελλήνων που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο υπήρξαν Λούης, Μανολόπουλος, Αντιγόνη, Μάρθα στη διάρκεια των τελευταίων πενήντα ετών. Κανένα βιβλίο δεν αποδεικνύει τόσο πειστικά τη μεγάλη αλήθεια που υποστηρίζει ότι η πραγματική Ιστορία δεν είναι τόσο τα γνωστά πολεμικά, πολιτικά κτλ. γεγονότα, όσο η κανονικότητα της τρέχουσας ζωής, η καθημερινότητα με τα κρυφά και φανερά της πάθι, η αγωνία του καθενός μας για ένα μόνο πράγμα: την άπιαστη αγάπη.

Ο Μουρσελάς, με τη μεγάλη του εμπειρία στο θέατρο και στην τηλεόραση (βλ., π.χ., τα 130 μονόπρακτα του περίφημου *Εκείνος και... Εκείνος*) έστησε μια τεραστίων διαστάσεων κοινωνική τοιχογραφία, στην οποία, με ανεπαίσθητο, ιδιοφυή τρόπο, κατάφερε να χωρέσουν τα πάντα: ο καημός του παλιού αριστερού για το χαμένο όραμα και η αδυναμία του νεότερου αριστερού να επιβιώσει με αξιοπρέπεια στο μετεμφυλιακό κράτος της δεξιάς· η αγριότητα των εμφύλιων παθών ακόμα και μέσα στην ίδια οικογένεια, η μάχη των πολιτικών συμφερόντων ανάμεσα στους συγγενείς και οι ανάλογες μεταξύ τους συμμαχίες (λιγότερο ή περισσότερο «άνιερές» για τα μέτρα της εποχής)· η δεινή προσπάθεια για την επιβίωση στο ανασυγκροτούμενο κράτος, οι «ανερχόμενοι» –που ευνοεί το καθεστώς– και οι φτωχοδιάβολοι παρίες που δεν έχουν στον ήλιο μοίρα· τέλος, αλλά όχι μικρότερο σε σημασία, τα φιλόδοξα μικροσυμφέροντα που βρίσκονται στη ρίζα της επιβίωσης ενός ταλαίπωρου από διαρκείς αντιξοότητες λαού, μικροσυμφέροντα που οδηγούν καταναγκαστικά σε μικροαστικές συμπεριφορές και στάσεις ζωής.

Δεν μπορούμε να ξέρουμε πώς θα αντιμετώπιζε η Αριστερά της εποχής το βιβλίο του Μουρσελά, αν εκδιδόταν, ας πούμε,

τον ίδιο καιρό που εκδόθηκε η περίφημη *Τριλογία* (*Ακυβέρνητες Πολιτείες*) του Στρατή Τσίρκα. Οι αυστηρότατες κριτικές που δέχτηκαν τα βιβλία του Τσίρκα μάς επιτρέπουν να φανταζόμαστε αρκετά πράγματα. Κι ωστόσο: στα *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* υπάρχει ένα θεμελιώδες στοιχείο που οι μαρξιστές κριτικοί της εποχής θα ήταν πολύ δύσκολο να μην το υποστηρίξουν: εκείνο της διαλεκτικής σύγκρουσης των αντιθέτων μέσα από την οποία παρέχεται με ολοκληρωμένο τρόπο η σύνθεση μιας νέας κοινωνίας, εκείνης των πρώτων χρόνων της ελληνικής μεταπολίτευσης.

Με όλα αυτά θέλουμε να υπογραμμίσουμε ότι το ενδιαφέρον σε όλο αυτό το τεράστιο μωσαϊκό δεν είναι απλώς η αληθοφανής απεικόνιση των πραγμάτων. Η αληθοφανής απεικόνιση των πραγμάτων, ιδιαιτέρως στις μέρες μας, ερμηνεύεται (και είναι) μια επιφανειακή απεικόνιση, όπου το πραγματικό δεν είναι παρά η διεφθαρμένη, εικονική του εκδοχή. Ο αυθεντικός ρεαλισμός, στις καλύτερες στιγμές του, δεν απεικονίζει απλώς τα πράγματα με μεγαλύτερη ή μικρότερη αληθοφάνεια, επιτρέπει στον αναγνώστη, πίσω από την όποια αληθοφάνεια, να διαβάσει τις διαφορετικές εκδοχές του πραγματικού, να στοχαστεί πάνω σ' αυτές, να πάρει ακόμα και θέση ως προς τις μορφές με τις οποίες το πραγματικό ξετυλίγεται μέσα από την αφήγηση.

Αυτό ακριβώς το δώρο παρέχει στον αναγνώστη ο διαλεκτικός, συγκρουσιακός ρεαλισμός του Μουρσελά στα *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά*. Πράγμα που ο συγγραφέας το καταφέρνει με πολλούς τρόπους που δε θα αναλύσουμε εδώ (θα αφήσουμε τον αναγνώστη να τους ανακαλύψει καθώς θα απολαμβάνει το κείμενο), θα περιοριστούμε όμως να αναφέρουμε το σημαντικότερο: *τα πρόσωπα, οι χαρακτήρες*. Ο Μουρσελάς χτίζει με άφραστη λεπτομέρεια και φροντίδα έναν έναν τους χαρακτήρες του. Ο καθένας τους κουβαλάει στους ώμους του το βάρος μιας ιστορικής ευθύνης – ακόμα κι αν ξενοπλένει, ακόμα κι αν πουλάει το κορμί του, ακόμα κι αν εγκαταλείπει την κοινωνική του θέση για να

ικανοποιήσει την πιεσμένη του σεξουαλικότητα. (Το σπουδαιότερο: κανείς από τους ήρωες του βιβλίου δε γνωρίζει αυτό το ιστορικό βάρος: επαφίεται στον αναγνώστη να το διακρίνει ή να μην το προσέξει.)

Η σύγκρουση ανάμεσα στους χαρακτήρες του μυθιστορήματος δεν είναι στατική. Είναι απλώς απρόβλεπτη, όπως ακριβώς συμβαίνει και στην πραγματικότητα. Για κανέναν χαρακτήρα δεν μπορεί κανείς να αποφανθεί με σιγουριά ότι τον κατάλαβε απολύτως. Μέχρι να κλείσει το βιβλίο, ο αναγνώστης έχει αλλάξει γνώμη άπειρες φορές για όλους τους χαρακτήρες. Τα πάντα είναι ρευστά, όπως στη ζωή: νομίζουμε ότι ξέρουμε κάποιον κι ύστερα... κι ύστερα συμβαίνει κάτι καινούριο, αυτός που θεωρήσαμε ότι τον ξέρουμε πρωταγωνιστεί σ' ένα καινούριο επεισόδιο της μικρής ζωής και τότε... τότε όλα αλλάζουν. Η μεγάλη αφηγηματική δεινότητα του Μουρσελά βρίσκεται εδώ: τίποτε δεν είναι στατικό, μονολιθικό, τίποτε δεν είναι σταθερό, τίποτε δεν είναι αυτό που νομίζουμε ότι είναι. Κανένας ήρωας δεν είναι μόνο καλός ή μόνο κακός. Όλοι και όλα στα *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* υπάρχουν, αναπνέουν, όπως ο πρωταγωνιστής του βιβλίου, ο Λούης: είναι σχεδόν κάτι.

Υπάρχει, όμως, ένα ακόμα σοβαρό συστατικό που εξηγεί τον ενθουσιασμό με τον οποίο το κοινό αγχάλιασε αυτό το βιβλίο και θα το ομολογήσουμε ξεκάθαρα: πρόκειται για τον ασυγκράτητο, άνευ όρων και ορίων, ερωτισμό που κυριαρχεί σε όλη την έκταση του βιβλίου. Δεν έδωσε τυχαία αυτό τον τίτλο στο έργο του ο Μουρσελάς. Τα «βαμμένα κόκκινα μαλλιά» της Μάρθας είναι ένα στοιχείο γυναικείας φιλαρέσκειας και τεχνητής γοητείας από το οποίο ελάχιστες γυναίκες μπορούν να ξεφύγουν, συστατικό της κοινωνικής τους συνύπαρξης με το άλλο φύλο· ταυτόχρονα, όμως, είναι και το σύμβολο της ντρεσαρισμένης, αντρικής, διεισδυτικής ματιάς, που ελέγχει ανά πάσα στιγμή τη γυναίκα ως υποψήφιο ερωτικό σώμα.

Αν η τοιχογραφία του Μουρσελά περιοριζόταν να απεικονίσει μόνο τις εμφύλιες έχθρες και τα μίσση, τότε θα ήταν ένα ιστορικό ταμπλό βιβάν (πειστικό ίσως, ως προς τα ιστορικά γεγονότα, αλλά) χωρίς ζωή, χωρίς χυμούς. Η γιγαντιαία τοιχογραφία του αποκτά ζωή ακριβώς μέσα από την ικανότητά του να απεικονίζει πειστικά τους χαρακτήρες μέσα από τα πάθη τους και τις σχέσεις στις οποίες αυτά τα πάθη τους εμπλέκουν – και το ερωτικό πάθος, το ξέρουμε, είναι κυριαρχικό, δεσποτικό, αυταρχικό, καθοριστικό.

Στα *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* όλοι εν δυνάμει μπορούν να έχουν ερωτική σχέση με όλους. Αυτή είναι η αλήθεια της ζωής, κι αυτή την ανυπόκριτη αλήθεια αφηγείται επιδέξια ο Μουρσελάς. Οι ήρωές του αφηγούνται την κρυφή Επιθυμία που εξουθενώνει, την επιθυμία που οδηγεί τη ζωή σε αδιέξοδο, την επιθυμία που εκμεταλλεύεται την αδυναμία του άλλου, την επιθυμία που ματαιώνει τα όνειρα και την άλλη που τους δίνει φτερά, τη σαρκική επιθυμία περισσότερο από τον έρωτα, τον έρωτα περισσότερο από την αγάπη, το ορμέμφυτο περισσότερο από το μυαλό... Οι ερωτικές σκηνές στα *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* είναι από τις ωραιότερες και πιο συναρπαστικές σκηνές που έχουν γραφτεί ποτέ σε ελληνικό μυθιστόρημα.

Άραγε, δεκαπέντε χρόνια μετά, τα *Βαμμένα κόκκινα μαλλιά* καλούνται να μιλήσουν σε ένα διαφορετικό κοινό; Ιδού ένα εύλογο ερώτημα. Δεκαπέντε χρόνια πριν, οι προσωπικοί υπολογιστές, το διαδίκτυο, τα κινητά υπήρχαν και δεν υπήρχαν. Δεκαπέντε χρόνια πριν, ό,τι είχε συμβεί η πτώση του Τείχους του Βερολίνου (1989), ό,τι είχε συντελεστεί η περεστρόικα κτλ. κτλ. Δεκαπέντε χρόνια πριν, δε μιλούσαμε για την παγκοσμιοποίηση ή για το φαινόμενο του θερμοκηπίου με τη σοβαρότητα που σήμερα συζητάμε αυτά τα θέματα. Μοιάζει σαν όλα αυτά να μην είναι και τόσο μακριά – αλλά δεν είναι και τόσο κοντά.

Στο μεταξύ η Ελλάδα, σ' αυτά τα δεκαπέντε χρόνια, έχει επίσης αλλάξει: σαν νοοτροπία, σαν στάση ζωής, σαν πολιτική. Ωστόσο, ορισμένες αρχετυπικές μορφές της ζωής, αυτές με τις οποίες φροντίζει επιμελώς να δουλεύει ο Μουρσελάς στο μυθιστόρημά του, όπως, π.χ., η φιλοδοξία, ο καιροσκοπισμός, η προσοσία και, κυρίως, ο έρωτας, δεν αλλάζουν ποτέ.

Το μυθιστόρημα του Κώστα Μουρσελά υπήρξε με αυτή την έννοια ένα «προχωρημένο» για την εποχή του βιβλίο. Από πολλές απόψεις: κυρίως, όμως, για τον αθόρυβο, μαγικό τρόπο με τον οποίο χειρίζεται τη «μεγάλη» Ιστορία μέσα από τη «μικρή» ιστορία των καθημερινών σχέσεων, για την υπαινικτική κριτική του στην Αριστερά, για την οξυδερκή πολιτική του ματιά, για την τολμηρή ψυχογραφική του οξύτητα με έμφαση στη λίμπιντο. Γι' αυτό, όσον αφορά τους τότε δεκαπεντάρηδες και νυν τριαντάρηδες αναγνώστες, το βιβλίο στα χέρια τους αναδεικνύεται ως βιβλίο γραμμένο σήμερα για το σήμερα.

Καθώς το ξαναδιαβάσαμε μαζί με τον συγγραφέα, καθώς εκείνος το διόρθωσε ξανά και ξανά σε επιμέρους σημεία, ελάχιστα πράγματα που αφορούν την απόσταση του χρόνου χρειάστηκε να προσθέσουμε, ελάχιστα να αφαιρέσουμε. Γιατί αυτό; Επειδή ο Μουρσελάς τοποθετεί μεν τους ήρωές του σε συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο, αλλά δεν είναι το πλαίσιο που κυριαρχεί στην περιγραφή της ζωής τους· το ιστορικό πλαίσιο παραμένει πλαίσιο. Οι μεταξύ των ηρώων του ερωτικές, πολιτικές, ταξικές, οικονομικές και λοιπές σχέσεις, καθώς και ο συγκρουσιακός μεταξύ τους χαρακτήρας είναι το κυρίαρχο στοιχείο, αυτό που πάνω απ' όλα πρωταγωνιστεί, δεσπόζει στο μυθιστόρημα. Από εδώ ακριβώς απορρέει και η διαχρονικότητά του, η δύναμή του να απευθύνεται στον σύγχρονο αναγνώστη, να διαλέγεται μαζί του σαν να γράφτηκε σήμερα.

Βεβαίως, είναι πιθανόν ότι πολλοί σημερινοί εικοσιπεντάρηδες ή τριαντάρηδες νέοι αναγνώστες δε γνωρίζουν τι είναι η

ΟΥΝΡΑ,¹ το «πιστοποιητικό»² ή οι «μαυραγορίτες»,³ κι ακόμα ίσως ακούγονται μυθικά στ' αυτιά τους τα ονόματα πολιτικών πρωταγωνιστών που χαρακτήρισαν ολόκληρες εποχές, όπως του Ζαχαριάδη ή του Πλαστήρα. Όμως, δεν είναι αυτά τα λίγα ιστορικά στοιχεία (τα οποία μπορεί ο οποιοσδήποτε να εντοπίσει σε μια εγκυκλοπαίδεια ή στο διαδίκτυο) που καθιστούν το βιβλίο ανθεκτικό στον χρόνο.

Το αναφέραμε και προηγουμένως: αυτό το βιβλίο δεν οφείλει τη μεγάλη του δημοτικότητα στην αληθοφανή απεικόνιση της Ιστορίας. Δεν είναι ένα ιστορικό μυθιστόρημα. Η αντοχή του στον χρόνο προκύπτει από τον αρχετυπικό χαρακτήρα των ανθρώπινων σχέσεων που περιγράφονται σ' αυτό, από τη δυνατή ψυχογραφία των ηρώων και των μεταξύ τους σχέσεων, που υπερβαίνει τη δοσμένη ιστορική συγκυρία.⁴

Τα Βαμμένα κόκκινα μαλλιά είναι ένα κλασικό πλέον μυθιστόρημα χαρακτήρων, ένα ψυχολογικό μυθιστόρημα με στέρεη

1. Η υλική βοήθεια από τον ΟΗΕ που δινόταν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στις υπό ανασυγκρότηση χώρες. Στην Ελλάδα, το εμφυλιοπολεμικό κράτος τη διαχειριζόταν με κριτήρια αποκλειστικώς κομματικά (δηλαδή «αντικομμουνιστικά»). Βλ. περισσότερα στο: Γιώργος Μαργαρίτης, *Ιστορία του Εμφυλίου Πολέμου, 1946-1949*, Ι, εκδ. Βιβλιόραμα 2000, σ. 96-107.

2. Το πιστοποιητικό «κοινωνικών φρονημάτων» που παρείχε η Ασφάλεια στους πολίτες. Με το πιστοποιητικό αυτό ελεγχόταν αυστηρά ο βαθμός «εθνικοφροσύνης» των πολιτών (βλ. υποταγής στη δεξιόφρονη κυβερνητική πολιτική). Το πιστοποιητικό αυτό, που είχε ως προϋπόθεση τον θεσμοθετημένο χαφιεδισμό, εξασφάλιζε την άνιση κατανομή των πολιτών στο στράτευμα, ενώ δίχως αυτό ήταν αδύνατη η πρόσληψη σε θέση του δημοσίου. Καταργήθηκε με τη μεταπολίτευση, το 1974.

3. Μαυραγορίτες (από το «μαύρη αγορά»). Στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής αποκαλούνταν εκείνοι που αγόραζαν χρυσαφικά ή ότι άλλο διέθεταν οι λιμοκτονούντες πολίτες, με αντάλλαγμα ελάχιστη τροφή. Το επίθετο σήμαινε γενικότερα εκείνον που είχε δημιουργήσει περιουσία από την ανέχεια των άλλων.

4. Βλ. και τις απόψεις του ίδιου του συγγραφέα πάνω σε αυτό το θέμα, όπως τις εκφράζει με σαφήνεια στο βιβλίο του *Ασκήσεις επί χάρτου*, εκδ. Καστανιώτης 2001, σ. 36-50.

κοινωνική σκηνοθεσία και έντονο ερωτισμό. Τα πολιτικά πάθη δε χωρίζουν σήμερα τους Έλληνες όπως πριν από τριάντα σαράντα χρόνια, αλλά οι πολιτικές ανησυχίες για το μέλλον του κόσμου σήμερα είναι εξίσου προκλητικές.

Το μυθιστόρημα διαβάζεται σήμερα, σ' αυτή την οριστική του έκδοση, με την ίδια ένταση που διαβάστηκε και κάποτε, επειδή τα προβλήματα έχουν αλλάξει απλώς όνομα και επίθετο, στην ουσία όμως παραμένουν τα ίδια. Η ανάγκη για μεγαλύτερη κοινωνική χειραφέτηση, η ανάγκη για μικρότερη κοινωνική ανισότητα παραμένει η ίδια. Στο ίδιο πνεύμα, όμως, η ανάγκη του έρωτα και της αγάπης, που είναι και το μέγα θέμα αυτού του έργου, η δημιουργός δύναμη της Επιθυμίας, παραμένει πάντα η κινητήρια δύναμη της ζωής και, δι' αυτής, κινητήρια δύναμη του κόσμου.

Το ανά χείρας μυθιστόρημα του Κώστα Μουρσελά είναι το μυθιστόρημα της ελληνικής μας ζωής των τελευταίων πενήντα χρόνων – με ό,τι αυτό μπορεί να σημαίνει για τον καθένα. Οι νέοι άνθρωποι, στους οποίους κυρίως απευθύνεται αυτή η έκδοση, θα διαβάσουν εδώ μια συγκλονιστική ερωτική ιστορία που τους αφορά άμεσα, θα διακρίνουν οπωσδήποτε κάποια στοιχεία από την προσωπική και την οικογενειακή τους ζωή, από την κρυφή Ελλάδα που αναπνέει μέσα σε όλους μας – θα διαβάσουν, τελικά, ένα βιβλίο που δικαιολογημένα άφησε εποχή στα γράμματα αυτής της χώρας και το οποίο, στη νέα του διορθωμένη μορφή, ανοίγεται σε καινούριο μέλλον.

A. M.
2006

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ
Στο βάθος οι λύκοι

Στα παιδιά μου, Μιχάλη και Κλεοπάτρα

Ο μποναμάς

ΤΟΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΕΤΣΙΝΑ, τον επονομαζόμενο Λούη, μία λέξη τον χαρακτηρίζει, ένα επίρρημα, το σχεδόν. Σχεδόν κοντός, σχεδόν άσχημος, σχεδόν ωραίος, σχεδόν τεμπέλης, σχεδόν αγράμματος, σχεδόν άθεος. Τι εννοώ με το σχεδόν άθεος; Ότι ενώ σχεδόν ποτέ δεν πατά το πόδι του σε εκκλησία, εντούτοις πάει σε κηδείες, βαφτίσια και γάμους, μέχρι και στους δικούς του. Δύο. Και παραλίγο τρεις.

Γενικά, δεν είναι και πολύ καθαρό πρόσωπο. Σχεδόν καθαρό, σχεδόν ηθικό, σχεδόν ανήθικο. Με μια λέξη, πολύ αντιφατικό άτομο, πολύ σύνθετο. Σχεδόν εμπιστοσύνης. Σχεδόν εντάξει.

Να τώρα, καθώς προσπαθώ να σου τον περιγράψω, σχεδόν τον βλέπω την ώρα που ετοιμάζεται για τον γάμο του... Όχι, όχι τότε. Λίγο πιο πριν. Τη στιγμή που στριμώχτηκε να πει το ναι για τον γάμο του. Είναι στριμωγμένος άσχημα, πολύ άσχημα... Στάσου, όμως. Δεν άρχισα καλά την ιστορία. Πρέπει πρώτα να καταλάβεις τον τύπο του. Λέω τον τύπο του, γιατί τον χαρακτήρα ενός τέτοιου ανθρώπου πολύ δύσκολο να τον πιάσεις. Αν έχει και χαρακτήρα. Με λίγα λόγια,

βίος και πολιτεία, ατελείωτος. Πώς γίνονται τα ποτάμια; Έτσι. Ξεκινάνε χιλιάδες ρυάκια και στο τέλος σου φτιάχνουν τον Ευρώτα. Ο Ευρώτας είναι ο Λούης.

Αλλά πάλι δεν άρχισα καλά, όταν πήγα να σου διηγηθώ τα του γάμου του. Ίσως θα 'πρεπε να σου μιλήσω πρώτα για τη Φατμέ του, πώς μπλέχτηκα κι εγώ μαζί της, πώς μου τη γνώρισε, και ύστερα πάμε στον γάμο του. Καλύτερα. Στη Φατμέ του λοιπόν.

*
**

Είμαι σπιτάκι μου, με την Ιουλία, τη γυναικούλα μου, μεσημέρι Σαββάτου. Έχουμε βάλει σε δύο δίσκους το φαγητό μας και βλέπουμε τηλεόραση. Ένα θρίλερ. Ξέρεις, τρώμε και βλέπουμε. Συνηθισμένα πράγματα, ρουτινιάρικα. Καμιά έκπληξη, κανένα γεγονός. Όλα τα φοβερά και τρομερά, όπως ξέρεις, σ' εμάς, τους «νοικοκυραίους», γίνονται μόνο στη φαντασία μας, σε αντίθεση με τον Λούη, που όλα τα φοβερά και τρομερά τού συμβαίνουν στην πράξη. Εμείς, βλέπεις, την ψευτοβγάζουμε με το όνειρο. Εκεί λοιπόν, πάνω στο όνειρο, ντριν!... το τηλέφωνο.

— Ξάδελφε;

Ο Λούης σπάνια θα σε προσφωνήσει με τ' όνομά σου. Πότε θα σε πει «εξάδελφε», πότε «αδελφέ», πότε «θείε». Για τον καθένα έχει κι ένα παρατσούκλι δικής του έμπνευσης. Τον Ανάργυρο, θα σου μιλήσω γι' αυτόν, τον λέει «καλέ μου άνθρωπε», γιατί τον απάλλαξε από την πρώτη του γυναίκα· του την πήρε. Αλλά ας γυρίσουμε στο τηλεφώνημα:

— Εξάδελφε, ξέρω, μη μιλάς. Δίπλα σου είναι το γυναικάκι σου.

Τον μπάσταρδο, όλο το «γυναικάκι σου» αποκαλεί την Ιουλία, κι ας είναι πανύψηλη, κάπου ένα ογδόντα. Αθλητικός τύπος. Μόνο γυναικάκι δεν είναι.

—Φοράς παντόφλες, κρατάς το δισκάκι σου, βλέπεις τηλεόραση, τρως, έχεις χωθεί στον βαθύ καναπέ σου...

Σαν να μ' έβλεπε.

—Άκουσέ με λοιπόν. Σήκω, πήγαινε στο κομοδίνο σου, ξεκλειδώσε το συρταράκι του, πάρε καμιά τριανταριά χιλιάδες από το μασούρι σου, καβάλα και το αμαξάκι σου και έλα. Σου έχω έναν καταπληκτικό μποναμά, αυτόν που δε σου 'στειλα στη γιορτή σου.

«Ποια γιορτή μου; Τι λέει; Μήπως θυμήθηκε ποτέ τη γιορτή μου;»

—Στη γυναίκα σου δικαιολογήσου, πες ότι κάτι σοβαρό συμβαίνει στον Λούη και τέτοια. Θα σ' αφήσει...

*
**

Όταν πήγα, τον βρήκα στη διασταύρωση παραλιακού και Αμφιθέας, σ' ένα περίπτερο, απέναντι ακριβώς απ' τις «Μαρίδες», την ταβέρνα, εκεί που είναι το RODEO. Εκεί περίμενε.

Άκου τώρα, για να καταλάβεις τον Λούη. Καλοκαίρι, απόγευμα Σαββάτου. Σ' το είπα; Τριάντα οχτώ βαθμοί, να φλέγεται το σύμπαν, σκόνη, κακό και, φίλε μου, ο Λούης να περιμένει με κοστούμι, γραβάτα, λουλουδάκι στο πέτο... Μόλις τον είδα, έκανα τον σταυρό μου. «Δεν είναι δυνατόν...»

—Λούη;

—Σκάσε.

Πρώτη μου φορά τον είδα να περπατά τόσο γρήγορα. Η βιασύνη τον έκανε και τσαχπίνη και κουνιστό και λυγιστό.

—Ρε Λούη, σιγά, βγαίνεις αδελφή έτσι. Πώς πας;

Έστριψε σ' έναν χωματόδρομο δεξιά από το RODEO. Τώρα τον έχουν ασφαλτοστρώσει, νομίζω. Προχωρούσε, λικνιζόταν, έπαιζε τα δάχτυλα και των δύο χεριών. Πότε πότε έριχνε και κάτι περίεργες ματιές γύρω του. Δέκα μέτρα πιο κάτω, βγήκαμε στη μαρίνα Καλαμακίου. Πρώτη φορά την έβλεπα από τόσο κοντά. Πλοία, πλοιάκια, πλοιάρια... Και ελάχιστη θάλασσα. Πήχτρα τα πλοιάρια. Λες και βρισκόσουν σε κανέναν παραθεριστικό καταυλισμό με λυόμενα σπίτια. Κότερα, κοτεράκια... Σαν λυόμενα, σου λέω. Με καμπίνες, καμπινίτσες, και στην αυλή τους, στο κατάστρωμα δηλαδή, κυρίες με σορτς, με σουτιέν, χωρίς σουτιέν... Μόνο γλάστρες με βασιλικούς έλειπαν. Και κάτι ονόματα, μπρος στην πλώρη τους, πολύ εντυπωσιακά: αρχαιοπρεπή, ξενοπρεπή, ελληνοπρεπή. «Madona», «Christiana», «Lucia»... Πώς γράφουν έξω από τις βίλες τους μερικοί, «Lena», «Kaliori», και μάλιστα όλα στο λατινικό αλφάβητο; Έτσι κι εδώ. Πολύ ρομαντικά πράγματα. Αν είναι δυνατόν, να βλέπεις κάτι χοντρούς, κακοφτιαγμένους, και να λιάζονται πάνω στην «Christiana» τους. Και, φίλε μου, να βλέπω τον Λούη να περνά ανάμεσά τους, να στρίβει δεξιά, αριστερά, δρομάκια, παραδρομάκια...

—Σαν να 'σαι στη γειτονιά σου.

—Γειτονιά μου είναι. Σκάσε.

Και ξαφνικά κοκαλώνει.

—Εδώ είμαστε.

Μπροστά μας μια θαλαμηγός κάπου είκοσι μέτρα, είκοσι

κατάρτια, είκοσι πανιά... Ξύλινη. Και διαβάζω και το ονοματάκι της: «Fatmé».

Πριν περάσει τη γεφυρούλα για ν' ανέβει, κοντοστάθηκε, κοίταξε το ρολόι του, έριξε πάλι δεξιά αριστερά τις ματιές του.

—Ρε Λούη, σε αστυνομική ταινία παίζουμε;

—Προχώρα, δεν έχουμε καιρό.

Και πέρασε μέσα. Πίσω του εγώ. Άρχισε αμέσως να μου επιδεικνύει το σκάφος.

—Καταπληκτικό! Έχει τους τελειότερους ασύρματους, τα τελειότερα ραδιογωνιόμετρα, βαρογράφους, πορειογράφους...

Κάπως έτσι τα είπε. Και συνέχισε:

—Σου δείχνουν ανά πάσα στιγμή τι καιρό κάνει σ' όλο τον κόσμο· μήκη, πλάτη, βάθη, ό,τι θες σου δείχνουν.

Πατάει ταυτόχρονα κάτι κουμπιά, ανάβουν κάτι λαμπάκια και αρχίζουν να βγαίνουν κάτι ριγωτά χαρτιά. Πώς βγαίνουν τα καρδιογραφήματα; Έτσι. Σκέτο καρδιογράφημα. Ξαναπατά τα κουμπιά, σταματάνε οι ήχοι, σβήνουν τα φωτάκια.

—Εδώ μέσα, ξάδελφε, έχει τέσσερις καμπίνες.

Και άρχισε ν' ανοίγει κάτι πορτούλες. Μπρούντζινες κλειδαριές, μπρούντζινα χερούλια.

—Αυτή εδώ είναι του ιδιοκτήτη.

Βιβλιοθηκούλα, τηλεόραση, καθρέφτες, κάτι παχιά χαλιά στο δάπεδο, κάτι γκραβούρες κρεμασμένες, με χάρτες και θαλασσογραφίες· και όλα ξύλινα. Σκούρο καστανό. Τα πάντα.

Εγώ, όπως καταλαβαίνεις, όλο φωνούλες έβγαζα, όλο θαυμαστικά. Ποπό! Ποπό! Α! Α! και τέτοια. Το μεγάλο

θαυμαστικό όμως, το πολύ μεγάλο, μου βγήκε όταν άνοιξε την τέταρτη πορτούλα. Ξέρεις, σε τέτοιες αποκαλυπτικές στιγμές, στον κινηματογράφο, μπαίνει συγχρόνως και μουσική. Η μεγάλη στιγμή! Σαν να χτυπάνε γκονγκ και τύμπανα. Ανοίγει, λοιπόν, την τέταρτη πορτούλα και απέναντι βλέπω ένα κρεβατάκι και πάνω στο κρεβατάκι μια ημίγυμνη. Α! κάνω και δω. Μ' ένα σκέτο κιλοτάκι. Λευκό. Τα υπόλοιπα του κορμιού της έκθετα. Όλα. Εκτός από τα μάτια της, που ήταν κλειστά. Α! έκανα, αλλά δεν τα 'χασα, κρατήθηκα. Απέναντι ένα ανεμιστηράκι, να ρίχνει καταπάνω της.

—Ρε Λούη, θα κρυώσει το παιδί. Κλείσ' το.

—Την είδες; μου κάνει.

Ακριβώς τότε άνοιξε και τα μάτια της. Σχεδόν πράσινα. Σχεδόν καστανά. Θα μου πεις, γίνεται; Πράσινο και καστανό πάει; Και όμως. Στο μόνο μέρος που μπορεί κανείς να βρει όλους τους συνδυασμούς και των πιο αταίριαστων χρωμάτων είναι τα μάτια. Να πούμε, πορτοκαλί και γκρι πάει; Στα μάτια πάει.

—Λούη... του κάνει τότε.

Ακούστηκε και δεν ακούστηκε. Από άχνη ήταν η φωνή της. Πώς είναι η φιλή φιλή ζάχαρη; Αυτή που περνάμε στο μίξερ και γίνεται άχνη; Άχνη σκέτη. Αλλά ο Λούης ούτε σημάσια. Της έκλεισε την πόρτα και με πήγε στην τραπεζαρία.

—Κάθισε. Πώς θέλεις τον καφέ;

Και πάει στο κουζινάκι. Για πότε άνοιξε ντουλαπάκια, συρταράκια, για πότε έβγαλε μπρίκια, κουτιά, κουταλάκια, για πότε...

—Ούτε στο σπίτι σου δεν ξέρεις έτσι τα κατατόπια.

—Πιες αληθινό καφέ, ξάδελφε, και μη λες πολλά. Ιταλιάνικος, γνήσιος. Μόνο στο «Καφέ Γκρέκο» της Ρώμης θα τον έπινες.

Αυτός είναι ο Λούης. Δε θα τον βρεις ποτέ εκεί που τον περιμένεις. Άντε τώρα να φανταστείς ότι ο Λούης, που κανονικά το σπίτι του βρίσκεται στο Πέραμα –και όχι σπίτι, η παράγκα του– άντε να φανταστείς ότι εδώ, σ' ένα κότερο εκατομμυρίων, σου σερβίρει καφέ. Ποιος; Ο Λούης, που ακόμα δεν αξιώθηκε καλά καλά ν' αποτελειώσει τη σκεπή της παράγκας του, να μη στάζει.

Και όμως, όποτε ο Λούης δεν έχει τι να κάνει, εκεί εξα-ντλεί όλη του τη δραστηριότητα. Στην παράγκα του. Εκεί θα τον βρεις να καρφώνει, να μπαλώνει, να βάφει. Όπου βρει παλιά ξύλα, σπασμένα ελενίτ, πεταμένα κοντραπλακέ, λαμαρίνες, πισσόχαρτα, εκεί τα κουβαλά. Καθεμιά πενταετία τής προσθέτει κι έναν καινούριο χώρο. Από τις προσθήκες την έχει μετατρέψει σ' ένα μακρινάρι είκοσι μέτρων. Για να φτάσεις στην κουζίνα του, περνάς από σαλόνια, κρεβατοκάμαρες, λουτρά, θάλασσες, πεδιάδες, βουνά. Μέχρι και γραφειάκι έχει στήσει εκεί μέσα ο Λούης.

—Εδώ γράφω τα ημερολόγια και τις επιστολές.

Ακόμα και πηγάδι έχει. Μάλιστα. Μου το 'λεγε και δεν το πίστευα. Στην κρεβατοκάμαρα του πατέρα του. Μέσα. Όταν τον επισκέφτηκα για πρώτη φορά, το 'χε φτάσει δύο μέτρα βάθος. Είχε την υποψία ότι σ' εκείνο ακριβώς το σημείο θα έβρισκε νερό.

Ήθελε να 'ναι αυτάρκης. Να έχει νερό δικό του, ρεύμα δικό του, περιβόλι δικό του. Την αυλή της παράγκας του την έχει μετατρέψει σε κανονικό περιβόλι. Πάντως, το νερό είναι το μεγάλο του πρόβλημα. Όταν του το κόβουν, γιατί ξέχασε

ή γιατί δεν είχε να το πληρώσει, δεν τον νοιάζει τόσο που μένει ο ίδιος χωρίς νερό, αλλά που υποφέρουν τα φυτά του. Όταν γυρνά και τα βρίσκει κατάξερα, μελαγχολεί, λες και του πέθανε άνθρωπος. Όσο για το ηλεκτρικό ρεύμα, το 'χει λύσει. Μάλλον. Έχει στήσει ανεμόμυλο, έχει φέρει κάτι ξεχαρβαλωμένα μοτέρ, κάτι μισοχαλασμένες μπαταρίες, κάτι τρανζίστορ, πώς τα λένε, και παράγει ρεύμα.

— Προτείνω, μου λέει, να πιούμε τους καφέδες στην καμπίνα της Φατμέ. Έτσι τη βγάλαμε, όπως ονομάζουν το κόττερο. Φατμέ. Θα μιλάμε άνετα και κει. Δεν ξέρει ελληνικά. Ελάχιστα. Κάτι σπασμένα. Ολλανδέζα. Απ' το Άμστερνταμ. Για παρέα.

Και πήγαμε. Εγώ κάθισα στο κρεβάτι, χαμηλά, στα πόδια της. Εκείνος στο κεφάλι της. Δίπλα.

— Λούη! έκανε πάλι με την άχνη της.

— Από δω ο φίλος μου ο Κωσταντής. Μανολόπουλος. Κωσταντής.

— Γκας, κάνει εκείνη.

— Έτσι θα σε λέει. Γκας. Το χαϊδευτικό σου. Δε χρειάζεται να της πιάσεις το χέρι για τη γνωριμία. Πιάσ' της το πόδι. Σοβαρά. Το ίδιο είναι.

Εγώ, όπως καταλαβαίνεις, ακόμα δεν είχα συνέλθει. Όσο κι αν πήγα να παραστήσω λίγο τον μοντέρνο και τον άνθρωπο που τα 'χει ξεπεράσει όλ' αυτά τα παράξενα, στην πράξη έμοιαζα με άβγαλτο μαθητούδι.

— Πιάσ' της το πόδι, ρε κόπανε! Αφού σου βρήκε και το χαϊδευτικό, άρα σε συμπάθησε. Και, εν πάση περιπτώσει, μάλλον είναι μεθυσμένη. Όλα τα βλέπει κάπως ρόδινα, κάπως θαμπά.

Και της έπιασα το πόδι, ελαφρά, μόλις, ίσα ίσα για το

καλώς τη βρήκα. Και της χαμογέλασα. Χαμογέλασε κι εκείνη και ξανάκλεισε τα μάτια.

— Πίνοντας, κατάφερε να κόψει τα ναρκωτικά. Περίπου. Τώρα με τον έρωτα προσπαθεί να κόψει και το αλκοόλ. Όταν την αγαπάνε, τα κόβει όλα. Αρνάκι του Θεού γίνεται. Θέλει να την αγαπάνε. Δεν την πολυνοιάζει ποιος. Να την αγαπάνε.

Από έκπληξη σε έκπληξη με πήγαινε ο Λούης. Ποτέ δε θα μπορούσα να ονειρευτώ ότι σχεδόν κρατώ στα χέρια μου ένα τέτοιο πλάσμα, είκοσι έξι χρονών το πολύ, κούκλα το λιγότερο και παραδομένη άνευ όρων. Ολοφάνερο άνευ όρων. Και μια γυναίκα τέτοια, παραδομένη άνευ όρων, είναι από τα λαχεία που σου πέφτουν χωρίς καν να τα 'χεις αγοράσει. Τη νύχτα ονειρεύεσαι τον αριθμό και, όταν ξυπνάς, το πρωί, σου βγαίνει. Διαβάζεις ξαφνικά, πρώτος λαχνός 3333 τόσο, και τρομάζεις. Είναι το λαχείο που αγόρασες στον ύπνο σου, τη νύχτα.

— Λούη!

— Έλα, μάνα μου... Τι θες; της απάντησε όλο τρυφερότητα τώρα.

— Κρασί, λίγο.

Και ο Λούης;

— Θα σε δείρω πολύ, πάρα πολύ.

Και δεν αστειευόταν. Το είδα στα μάτια του. Θα την έδερνε. Γύρισε τότε και με κοίταξε σαν υποψήφιο σωτήρα της. Του λέω:

— Δεν είναι για την ηλικία μου τέτοια θεάματα. Θα φύγω. Τι μ' έφερες;

Την ξαναπήρε ο ύπνος. Την κοίταξα πάλι. Πώς άντεχε ο μπάσταρδος; Ήταν γλύκα το κορίτσι, ζάχαρη σκέτη. Έτσι

να κινούσε λίγο τα μάτια της, τα πόδια της, το σώμα της, παρέλυσες. Σαν να 'ρχονταν ανάλαφρα αόρατα παλμικά κύματα καταπάνω σου. Έτσι ένιωθα.

Και όμως, την είχε δείρει πολλές φορές. Ήθελε να της κόψει το αλκολίκι, να τη σώσει, λέει.

—Ρε Λούη, όλα μπορούσα να τα φανταστώ, αλλά να σε βρω και σπιτωμένο σε κότερο...

Γέλασε. Για την ακρίβεια, χαμογέλασε. Παρακάτω, αν το θυμηθώ, θα σου μιλήσω εκτενέστερα για το χαμόγελο του Λούη. Ασύλληπτο. Πώς λέμε ότι τα χημικά στοιχεία είναι κάπου ενενήντα τον αριθμό; Ε, κάτι τέτοιο είναι το χαμόγελο του Λούη. Αθώο, πονηρό, ζεστό, παγερό, έξυπνο, αφελές, ειρωνικό, εγκληματικό και βάλε και βάλε... Μπορώ να σου βρω ενενήντα επίθετα και θα του πηγαίνουν και τα ενενήντα. Χημεία σκέτη. Χαμογέλασε και μου συνέχισε την ιστορία.

Είχε πιάσει, λέει, δουλειά εδώ, στο κότερο, ως βοηθός καπετάνιου. Καπετάνιος ήταν ο ίδιος ο ιδιοκτήτης, ο Ρενάτο, ένας παράξενος πλούσιος Ιταλός. Ξέχασα να σου πω ότι τελευταία το κύριο επάγγελμα του Λούη, κυρίως τα καλοκαίρια, ήταν να κυβερνά κότερα. Μάλιστα, αυτό που άκουσες, να κυβερνά κότερα. Ο Λούης δεν είναι λούμπεν, δεν είναι αλήτης, εργάζεται. Με τον τρόπο του βέβαια.

—Άκουσε, μου λέει. Από την αρχή που έπιασα δουλειά, εδώ και τρεις μήνες, στον Ρενάτο, άρχισε και η ιστορία της Φατμέ. Αν και μια χαρά άνθρωπος αυτός ο Ρενάτο, μια αδυναμία έχει. Να γυρίζει τον κόσμο και να φωνίζει διάφορες περιπλανώμενες κούκλες. Κάθε τρίμηνο και μία. Τόσο τον έχω υπολογίσει. Εντούτοις, τώρα εδώ με τη Φατμέ, έχει μπλεχτεί άσχημα το πράγμα. Διότι εκτός από κούκλα, του

βγήκε και κάτι άλλο. Θέλει και κρασί, θέλει και σκόνη. Μπορεί να ξεχάσει αναμμένο τσιγάρο και να κάψει το κότερο, μπορεί να τον μπλέξει με την αστυνομία. Θέλει, λοιπόν, πάση θυσία να την ξεφορτωθεί. Και μάλιστα αμέσως, σήμερα, τώρα. Μέχρι να γυρίσει, να μην τη βρει εδώ. Αυτό είναι το πρόβλημα. Τι την κάνεις;

Την κοιτάζαμε ταυτόχρονα και οι δύο και τη βλέπαμε να χαμογελά στον ύπνο της. Καμιά σχέση, βέβαια, το χαμόγελό της με το χαμόγελο του Λούη. Άλλο πράγμα το χαμόγελο της Φατμέ. Είναι μόνο αυτό που βλέπεις, αυτό που σου δείχνει. Καθαρό. Δεν κρύβει τίποτα. Λαμπικαρισμένο. Ταιριάζει απόλυτα με τα μάτια της. Καμιά αντίθεση. Πράγμα που δε συμβαίνει με τον Λούη. Σ' αυτόν όλα αντιφάσκουν, πάνε κόντρα. Έβλεπες κάτι μάτια, ούτε του Χριστού τόση αθωότητα, και ένα χαμόγελο που δεν έβγαζες άκρη, διαβολικό. Τότε πρόσεξα ότι ακόμα της κρατούσα το πόδι, στον αστράγαλο.

Η διήγηση του Λούη με είχε πραγματικά συνεπάρει. Σίγουρα τώρα ονειρευόταν η Φατμέ. Το καταλάβαμε από τις ρώγες του στήθους της. Πρώτος ο Λούης το πρόσεξε. Απίστευτο! Ξαφνικά τις βλέπουμε να μεγαλώνουν, σαν να τις χάιδευε κάποιο αόρατο χέρι και τις ερέθιζε.

—Και τη λυπάμαι, εξάδελφε. Πώς να την πετάξω στον δρόμο; Νηστική και άφραγκη. Και αυτός θέλει να την πετάξουμε, δεν τον νοιάζει, ανένδοτος.

Βέβαια, για να καταλάβεις σε βάθος τον Λούη και όλα αυτά που σου λέω, χρειάζονται περισσότερες λεπτομέρειες, μας λείπουν διάφορα κομμάτια ζωής για να συνθέσουν το ψηφιδωτό του. Έτσι βλέπω τη ζωή του, ένα ψηφιδωτό με χιλίες παραλλαγές και σχέδια και χρώματα. Εκκλησίες, μπορ-

ντέλα, πουλιά, δέντρα και θάλασσα. Προπάντων. Δε θα μπορούσε να ζήσει για πολύ ο Λούης μακριά από θάλασσα. Επειδή, βέβαια, δεν μπορούσε να αποκτήσει δικό του πλεύσιμο, πήγε κάποτε και καταπάτησε ένα οικόπεδο κοντά στη θάλασσα, εκεί που έχει στήσει την παράγκα του, στο Πέραμα. Έκανε, όμως, τότε λάθος στον υπολογισμό, διότι η καταπάτηση έγινε καλοκαίρι, που δεν υπήρχαν βροχές και ποτάμια. Όταν, λοιπόν, τον χειμώνα είχε μισοστεριώσει το πρώτο του αυθαίρετο δωμάτιο, ανακάλυψε, κάπως αργά, ότι σ' εκείνο ακριβώς το σημείο περνούσε και κάποιο ποταμάκι προς τη θάλασσα, το οποίο του τα 'κανε λίμπα όλα. Ήταν, όμως, αργά να κάνει πίσω. Είχε αγαπήσει το οικόπεδο, είχε φυτέψει τα πρώτα του δέντρα, την πρώτη λεμονιά. Επί τρία χρόνια έχτιζε ένα φράγμα. Ανάγκασε έτσι τα λεγόμενα όμβρια ύδατα ν' αλλάξουν κάπως την πορεία τους. Είχε κερδίσει τη μάχη του με τα στοιχεία της φύσης. Από τον ενθουσιασμό του, μάλιστα, ύψωσε στον τοίχο του φράγματος και μια σημαία, δικής του έμπνευσης. Λευκή, με λίγο μαύρο στο κέντρο της. Ένα στρογγυλό μαύρο, σαν μπάλωμα.

*
**

Αλλά ακόμα δε σου είπα πώς μπήκε στη ζωή του Λούη η Φατμέ. Πολύ απλά. Όταν ένα πρωί ξύπνησαν, ο Λούης και ο Ρενάτο, και ανέβηκαν στο κατάστρωμα να καπνίσουν τα πούρα τους, όπως συνήθιζαν, βρήκαν τη Φατμέ να κοιμάται.

—Ένας άγγελος στη γη! αναφώνησε έκπληκτος ο Λούης, που την είδε πρώτος.

Ο Ρενάτο συμφώνησε.

—Άγγελος, είπε και την πήρε υπό την προστασία του.

Βέβαια, ο Λούης μίλησε για άγγελο όχι από κάποια θρησκευτική ή ποιητική διάθεση, αλλά γιατί δεν μπορούσε να εξηγήσει πώς βρέθηκε στο κατάστρωμα, αφού δεν υπήρχε –τη βγάζουν τη νύχτα– η γνωστή γέφυρα, που συνδέει πλοίο και στεριά, για να περάσει. Ούτε, πάλι, υπήρχε γύρω τους άλλο κότερο, για να πεις ότι πέρασε πηδώντας από το ένα στο άλλο. Μόνο πετώντας θα μπορούσε ν' ανέβει κανείς. Επειδή, όμως, φτερά αγγέλου δε βρέθηκαν επάνω της ή γύρω της, παραμένει ένα μυστήριο το όλο περιστατικό. Και θα παραμένει, γιατί όσο ο Λούης την παρακαλούσε να του αποκαλύψει το μυστικό της, τόσο αυτή αρνιόταν και γελούσε. Και γελούσε τρελά, παράφορα, υστερικά. Τέτοια γέλια την έπιαναν. Φοβόταν ότι θα της κοβόταν η ανάσα από το γέλιο. Τόσο γέλιο. Ασυγκράτητο. Βέβαια τη ρώτησε για το μυστικό αφού πρώτα είχε εξαντλήσει όλες τις πιθανές εκδοχές προσγειώσής της στο κατάστρωμα. Λέω προσγειώσης, γιατί το πρώτο που σκέφτηκε ο Λούης ήταν το ελικόπτερο. Αλλά, πάλι, θα ξυπνούσαν από τον θόρυβο. Στο τέλος, μπροστά στο ανεξήγητο μυστήριο, ο Λούης, τρελός πια, αναγκάστηκε ένα πρωί να την απειλήσει μ' ένα ξυραφάκι ξυρίσματος.

—Η το παίρνει το ποτάμι, την Παναγία σου, ή σου κόβω τις φλέβες. Λέγε!

Και τη μάτωσε λίγο. Κατά λάθος. Δεν έμοιαζε πάντως ν' αστειεύεται. Τίποτε αυτή. Του άπλωσε και τα χέρια.

—Κόψ' τες, του λέει.

Όμως δεν μπόρεσε, δεν πρόλαβε, γιατί ακριβώς εκείνη την ίδια στιγμή την ερωτεύτηκε. Απουσίαζε, βλέπεις, κατά μίαν ευτυχή σύμπτωση και ο προστάτης της, οπότε προτίμησε να την αγκαλιάσει παρά να της κόψει τις φλέβες. Και τη φίλησε.